लिटिल फ्लॉव्हर कॉन्व्हेंट हायस्कूल, सोलापूर

सराव परीक्षा-२०२१-२२

इयत्ता – १० वी **विषय – संस्कृत** **गुण – ८०**

सूचना :- १) सर्वासु कृतिषु वाक्यानां पुनर्लेखनम् आवश्यकम्| २. यथासूचनं आकलन कृतयः व्याकरणकृतयः आरेखितव्याः| ३. आकृतीनाम् आलेखनं मसिलेखन्या कर्तव्यम्|

प्रथम : विभाग : सुगमसंस्कृतम् (०८)

प्र. १) अ) चित्रं दृष्ट्वा नामानि लिखत। (५ तः ४) ०४

१) 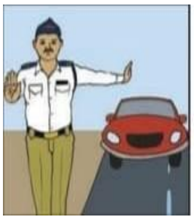
२)

३)
४)
५)

अ१) सङ्ख्याः अखरेः। अङ्कैः लिखत। (३ तः २) ०२

१) अष्टात्रिंशत्= २) ५२= ३) नवाशीतिः=

इ) समय-स्तम्भलेखनं कुरुत। ०२

	अ	आ
१)	सार्ध-अष्टवादनम्	८:१०
२)	पञ्चोन-नववादनम्	६:४५
३)	दशाधिक-अष्टवादनम्	८:५५
४)	पादोन-सप्तवादनम्	८:३०

द्वितीय : विभाग : गद्यम् (२०)

प्र.२) अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। ०७

अथ प्राप्तः सुदासस्तदुद्यानं, यत्र भगवतः सुगतस्य निवासः| तत्र वटवृक्षस्याधस्तादेकस्मिननश्मखण्डे समुपविष्ट आसीत्स महात्मा| अनल्पने धाम्ना राजते स्म तस्य भगवतो वदनम्| तदालोकयतः सुदासस्य चित्ते भक्तिरसार्णव उदतिष्ठत्| स हस्तस्थं नीरजं भगवतः सुगतस्य चरणयोरर्घ्यं कृत्वा ‘नमो भगवते’ इति वदन् सविनयं प्राणमत|

तं प्रसादवर्षिभ्यां लोचनाभ्यां निरुपयन् स्मयमानमुखपद्मो भगवान् अभाषत, “वत्स, किमिच्छसि?” इति| एवम् उक्तवति सुगते निरिच्छः सुदासः प्रत्यवदत्, “भगवन किमन्यत्? केवलं भगवतः चरणकमलस्पर्शेन आत्मा मे कृतार्थतां लभताम्” इति|

एवंवादिनं सुदासं ‘तथास्तु’ इत्यब्रवीद् भगवान सुगतः | अहो प्रभावः सुगतस्य, यत्तस्य दर्शनमात्रेणैव कमलार्थ बहुमूल्यमपेक्षमाणः सुदासस्तद्विस्मृत्य सुगतचरणाभ्यां तत्कमलं समर्पितवान्|

एष सुगतः एव ननु भगवान गौतमबुध्दः|

१) अवबोधनम्। (४ तः ३) ०३

क) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत। ०१

सुदासः सुगतचरणाभ्यां तत्कमलं समर्पितवान् यतः -----------|

(सुदासः सुगतस्य प्रभावेन प्रभावितः / सार्थवाहः सुदासं तथा कर्तुम् अवदत्)

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। **०१**

महात्मा कुत्र उपविष्टः आसीत्?

ग) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं वा इति लिखत। **०१**

सुदासः भगवन्तम उक्तवान्, "अहं विपुलं धनम् इच्छामि" इति|

घ) एषः गद्यांशः कस्मात् पाठात् उध्दृतः? **०१**

२) शब्दज्ञानम्। (३ तः २) **०२**

क) प्रश्ननिर्माणं कुरुत| भगवतो वदनं धाम्ना राजते स्म| **०१**

ख) उत्तर पदं लिखत| **०१**

१. चरणयोर्घ्यम्= चरणयोः + -------- २. किमिच्छसि= किम् + -----------

ग) लकारं लिखत| **०१**

१. आत्मा मे कृतार्थतां लभताम्|

३) पृथक्करणम्। **०२**

क्रमेण योजयत|

१. 'तथास्तु' इत्यब्रवीद् भगवान् सुगतः|
२. यत्र भगवतः सुगतस्य निवासः|
३. "वत्स, किमिच्छसि?"
४. आत्मा मे कृतार्थतां लभताम्|

आ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। **०७**

समीरः – महोदय, भवतोः संवादे संस्कृतस्य सन्दर्भः श्रुतः मया| भवानपि विश्वसंस्कृतपरिषन्निमितं विदेशं प्रस्थितः?

महोदयः – न खुल| परं कीदृशी एषा विश्वसंस्कृतपरिषद्? अपि भवान् संस्कृतस्य छात्रः?

समीरः – आम् अहम् आय.आय.टी. अर्थात् भारतीय– प्रौद्योगिकी-संस्थानम् इत्यत्र सङ् गणक-अभियान्त्रिकी इति विषयस्य छात्रः| तत्र छात्राः संस्कृतमपि पठितुं शक्नुवन्ति| अष्टाध्यायी इति व्याकरणशास्त्रविषयकः ग्रत्थः पाठ्यते तत्र मानव्यविद्याविभागे| अहं संस्कृतव्याकरणं सङ् गणकशास्त्रं च इति विषयम् अधिकृत्य संशोधनं करोमि| तद्विषयकं शोधनिबन्धं प्रस्तोतुम् अहं परिषदि निमन्त्रितः|

महोदया – अहो आश्चर्यम| तन्त्रज्ञानसंस्थायाम्? संस्कृतस्य अध्ययनम्?

महोदयः – महाविद्यालये संस्कृताध्ययनं केवलं कलाशाखायाः छात्राः कुर्वन्ति इत्यासीत् मे मतिः|

समीरः - तिष्ठतु तावत्| तर्हि अवश्यं मेलयामि मे मित्राणि| एते सर्वेऽपि परिषदि सहभागिनः|

प्रसादः – (अग्रे आगत्य) नमस्ते| अहं रसायनशास्त्रस्य छात्रः| प्राचीनभारतीयरसायनशास्त्रम् इति मम संशोधनक्षेत्रम्| तद्विषयकाः ग्रन्थाः संस्कृतभाषया लिखिताः| शालायां यद् संस्कृताध्ययनं कृतं तस्य उपयुक्तताम् अहम् अधुना अवगच्छामि|

लीना – अहमपि भाषाशास्त्रम् अधीत्य बेङ् गलुरु इत्यत्र सॉफ्टवेअर-क्षेत्रे भारतीयभाषाविश्लेषिकारुपेण कार्यं करोमि| संस्कृतस्य ज्ञानम् आधुनिकभारतीय-भाषाणां विश्लेषणे अतीव साहाय्यकरं भवति इति मे अनुभवः|

तनुजा – पार्श्वनिवेदनम् इति मे व्यवसायः| संस्कृतश्लोकादीनां पठनेन शब्दोच्चारणस्य उत्तमः अभ्यासः भवति| तेन अभिनये निवेदने च प्रभावः वर्धते| साम्प्रतं कलाक्षेत्रे कार्यरताः अस्मासु केचन भरतमुनेः नाट्यशास्त्रस्य अध्ययनं कुर्वन्ति|

१) अवबोधनम्। (४ तः ३) **०३**

क) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत| **०१**

१. शोधनिबन्धं-------- समीरः परिषदि निमन्त्रितः| (प्रस्तोतुम्/दर्शयितुम्)

ख) कः कं वदति? अहं रसायनशास्त्रस्य छात्रः| **०१**

ग) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत| **०१**

व्याकरणशास्त्रविषयक ग्रन्थस्य नाम किम्?

घ) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं वा इति लिखत|

संस्कृतभाषयाः अभ्यासं महाविद्यालयस्य कलाशाखायाः छात्राः एव कुर्वन्ति|

२) शब्दज्ञानम्। (३ तः २) **०२**

१. गद्यांशे आगते द्वे हेत्वर्थक धातुसाधितम् अव्ययं लिखत|

२. मेलनं कुरुत| **०१**

विशेषणम्	विशेष्यम्
१. उत्तमः २. साहाय्यकरम्	१. ज्ञानम् २. महिला ३. अभ्यासः

३. प्रश्ननिर्माणं कुरुत| प्रसादेन संस्कृतस्य अध्ययनं <u>शालायां</u> कृतम्| **०१**

३) पृथक्करणम्। जालरेखाचित्रं पूरयत। **०२**

कः कुत्र कार्यरतः

समीरः -----------------
प्रसादः ----------------
लीना : -----------------
तनुजा : ----------------

इ) गद्यांशं पठित्वा सरलार्थं लिखत। (२ तः १) **०४**

१. रदनिका - एष खलु आर्यचारुदत्तस्य पुत्रो रोहसेनो नाम|

वसन्तसेना- (बाहू प्रसार्य) एहि मे पुत्रक! अनुकृतमनेन पितुः रुपम्| अथ किं निमित्तमेष रोदिति?

रदनिका- एतेन प्रतिवेशिक-दारकस्य सुवर्णशकटिकया क्रीडितम्, तेन च सा नीता, ततः पुनस्तां याचते ततो मया इयं मृतिकाशकटिका कृत्वा दत्ता| ततो भणति... 'रदनिके| किं मम एतया मृतिका-शकटिकया, तामेव सौवर्णशकटिकां देहि' इति|

वसन्तसेना- हा धिक्, हा धिक्| मा रुदिहि, तद् गृहाणैतमलङ्कारम्, सौवर्णशकटिकां घटय|

२. शक्रः - (कर्णमुपगम्य) भोः कर्ण, महत्तरां भिक्षां याचे|

कर्णः - दृढं प्रीतोऽस्मि भगवन्| एषोऽहं नमस्करोमि|

शक्रः - (आत्मगतम्) किं नु खुत्वहं वदामि? यदिं दीर्घायुर्भवेति वदेयम् दीर्घायुर्भवेति वदेयम् दीर्घायुर्भवेत्| यदि न वदेयम् मूढ इति मां परिभवति| तस्माद् उभयं परिहृत्य किं नु खलु

भाषे? भवतु, दृष्टम्| (प्रकाशम्) भोः कर्ण, सूर्य इव, चन्द्र इव, हिमवान् इव, सागर इव तिष्ठतु ते यशः|

ई) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत। (२ त: १) **०२**

१. 'स नरः शत्रुनन्दनः' इति वचनं कथायाः आधारेण स्पष्टीकुरुत|

२. ज्ञानग्रहणविषये शङ् कराचार्याणां किं मतम्?

<u>तृतीय : विभाग : पद्यम् – १८</u>

प्र. ३) अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टा: कृती: कुरुत। **०४**

१. रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त तुरगाः
निरालम्बो मार्गश्चरणविकलः सारथिरपि|
रविर्यात्येवान्त प्रतिदिनमपारस्य नभसः
क्रियासिध्दिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे||

२. उत्तमो नातिवक्ता स्यादधमो बहुभाषते|
सुवर्णे न ध्वनिस्तादृग्यादृक्कांस्ये प्रजायते
यादृशं वपते बीजं क्षेत्रमासाद्य कर्षकः|
सुकृते दुष्कृते वाऽपि तादृशं लभते फलम्||

१) पद्यांशं – पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत। (३ त: २) **०२**

क) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत| **०१**

कर्षकः कीदृशं फलं लभते?

ख) सन्धि विग्रहं कुरुत| **०१**

१. स्यादधमः|

२. रथस्यैकम्|

ग) अमरकोषात् शब्दं प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत| <u>कर्षकः</u> बीजं वपते| **०१**

२) जालरेखाचित्रं पूरयत। **०२**

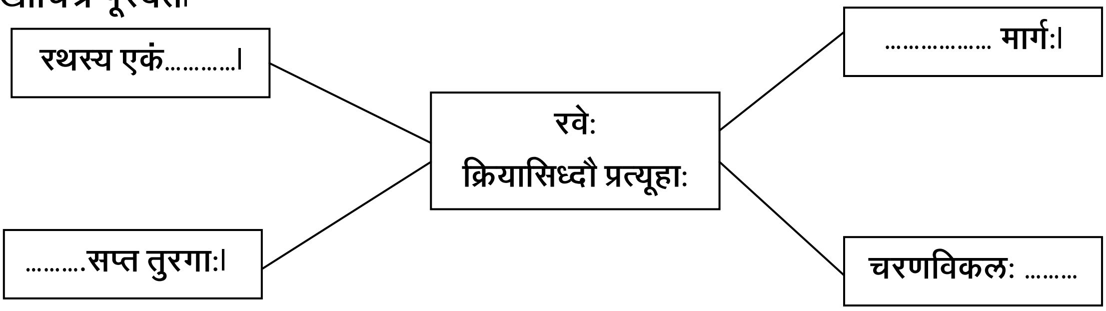

आ) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत। (२ त: ०१) **०२**

१) "न्यायात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः|" इति सूक्तिं स्पष्टीकुरुत|

२) 'यथा चतुर्भिः' इति श्लोकस्य स्पष्टीकरणं लिखत|

इ) श्लोकान् शुध्दान् पूर्णान् च लिखत। (क, ख, त: ०१ ग, घ, त: १) **०६**

क. प्रथमवयसि --------- विस्मरन्ति|| ख. रे रे चातक ---- दीनं वचः||

ग. यत्र विद्वज्जनो ------ द्रुमायते||　　　　ध. वैद्यराज ------- धनानि च ||

ई) अन्वयं पुरयत। ०२

यावत् भयम् ----------- तावत् हि भयात् ---------- | (तथापि)

आगतं तु भयं -------- नरः यथोचितं -------- |

उ) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत। (३ तः २) ०४

१. मनुजा वाचनेनैव बोधन्ते विषयान् बहून्|
दक्षा भवन्ति कार्येषु वाचनेन बहुश्रुताः ||

२. वाचनं ज्ञानदं बाल्ये तारुण्ये शीलरक्षकम्|
वार्धक्ये दुःखहरणं हितं सदग्रन्थवाचनम्||

३. यथा प्रकाशयत्येको भानुर्भुवनमण्डलम्|
धर्मान् प्रकाशयत्येकस्तथा मानवता गुणः ||

चतुर्थ : विभाग : लेखनकौशलम् (०९)

प्र. ४) अ) धातूनां अव्ययानां च उपयोगं कृत्वा वाक्यनिर्माणं कुरुत। (६ तः ४) ०४

१. कुप् (४ प.प.)　　२. वि+तृ-तर् (१ प.प.)　　३. याच् (१ आ.प.)

४. बहिः　　५. अलम्　　६. नमः

अथवा

संस्कृतानुवादं कुरुत। (६ तः ४) ०४

१. नदीच्या तीरावर एक उद्यान आहे.　　२. इंद्रधनुष्य पावसाळ्यात दिसतो.

३. मी ग्रंथालयात जातो / जाते.　　४. तुझा चलभाष क्रमांक सांग.

५. पक्षी आकाशात उडतात.　　६. कार्यक्रम केव्हा सुरु होईल?

आ) ५/७ वाक्यात्मकं निबन्धं लिखत। (३ तः १) ०५

१. मम प्रियः खगः |　　२. मम प्रियः नेता|　　३. मम प्रियः उत्सवः |

अथवा　　साहाय्यक शब्दानाम् आधारेण ५ – ७ वाक्यात्म्कं चित्रवर्णनमं कुरुत। ०५

मत्र्जूषा – पश्यति, क्रीडति, धावति, क्षिपति, नयति, क्रीणाति, जल्पति, उपविशति, चालयति)

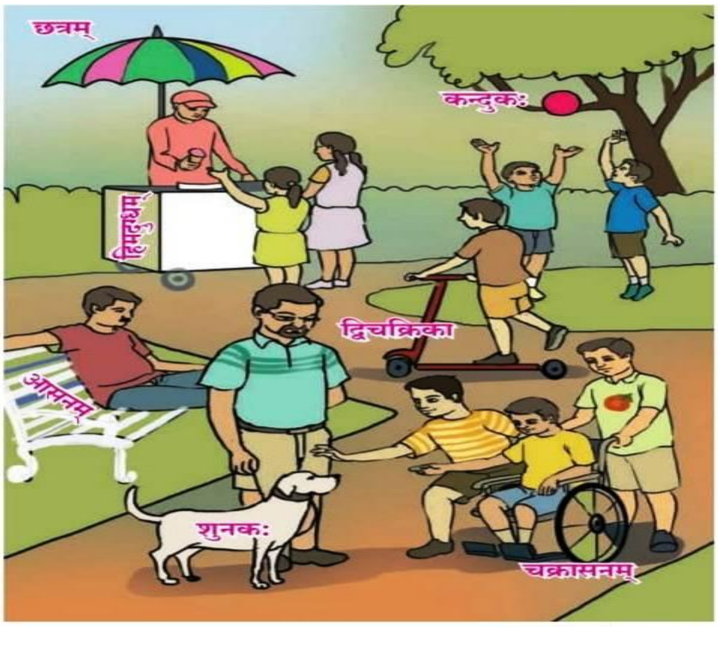

पञ्चमः विभाग : भाषाभ्यासः (१७)

प्र. ५) अ) तालिकापूर्तिं कुरुत। **०८**

१. नामतालिका। (६ तः ४) **०२**

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
------------	जन्मभ्याम्	----------	तृतीयाः
वाचः	-----------	-----------	षष्ठी
------------	-----------	मरुत्सु	सप्तमी

२. सर्वनामतालिका। (६ तः ४) **०२**

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
कस्याः	----------	----------	षष्ठी
-----------	युवाभ्याम्	-----------	पञ्चमी
------------	-----------	सर्वाणि	द्वितीया

३. क्रियापदतालिका। (६ तः ४) **०२**

एकवनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	लकारः
---------	जीवतः	----------	प्रथमः	लट्
---------	----------	अभाषध्वम्	मध्यमः	लङ्.
मुञ्चानि	---------	---------	उत्तमः	लोट्

४. धातुसाधित-विशेषण-तालिका। (६ तः ४) **०२**

धातु	क्त	क्तवक्तु	कृत्या	शतृ/शानच्
ज्ञा (९ उ.प.)	ज्ञातः	----------	--------	जानन्/जानानः
लभ् (१ आ.प.)	लब्धः	----------	लभनीयः	---------
दृश्-पश्य (१ प.प.)	---------	दृष्टवान्	-------	पश्यन्

आ) निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। (४ तः ३) **०९**

१) योग्यं रुपं लिखित्वा रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत। (५ तः ३) **०३**

क. --------- (२) भवने योगेशः निवसति| (क्रमवाचकम्)

ख. दिनस्य -----------(२) भोजनं करोमि| (आवृत्तिवाचकम्)

ग. भगवता व्यासेन ----- (१८) पुराणानि रचितानि| (संख्यावाचकम्)

घ. दिनस्य --------- (०९) लोकयानम् आगच्छति| (आवृत्तिवाचकम्)

च. पौषमासः संवत्सरस्य --------- (१०) मासः | (क्रमवाचकम्)

२) समस्तपदानां तालिकापूर्तिं कुरुत। (५ तः ३) **०३**

	समस्तपदम्	विग्रह	समासनाम
क.	महोदधिः	---------	कर्मधारयः
ख.	-----------	दारपोषणे रताः	सप्तमी-तत्पुरुषः
ग.	पाकगृहम्	पाकाय गृहम्	--------------
घ.	--------------	महान भागः यस्य सः	बहूव्रीहिः
च	अपरिचितः	न परिचितः	-------------

३) समानार्थकशब्दान्। विरुध्दार्थकशब्दान् लिखत। (५ तः ३) **०३**

क. दिवङ् गतः = ---------- ख. जीर्णम् x -----------

घ. दृढः X --------- च. विपुलम् x -----------

ग. लक्ष्मीः = ------------

४) सूचनानुसारं कृतीः कुरुत। (५ तः ३) **०३**

क. महार्षिणा परमाणोः व्याख्या कृता| (वाच्यपरिवर्तनं कुरुत|)

ख. आचार्यः तं प्रणनाम्| (लङ्. लकारे परिवर्तयत)

ग. अपि भवती संस्कृतं पाठयति? (भवती स्थाने 'त्वं' योजयत|)

घ. सः महोदयम् उपगम्य वदति| (पूर्वकालवाचक निष्कासयत)

च. अम्भोदाः वसुधाम् आर्द्रयन्ति| (कर्तृपदम् एकवचन परिवर्तयत|)

षष्ठः विभाग : - अपठितम्। (०८)

प्र. ६) अ) गद्यांशं पठित्वा कृतीः कुरुत। (६ तः ४) **०४**

एकदा श्रेष्ठो धनुर्धारी अर्जुनः विहारार्थ निबिडारण्यं जगाम| जनसमाकुलात्नगराद् दूरं गत्वा सः मनःशान्तिमनुभववितुमैच्छत्| वने विहरन् चण्डातपेन तप्तः सः वीजनार्थं वृक्षशाखां छेतुं प्रारेभे| तदैव कोऽपि सूर्यखगः तत्रागत्य तस्य हस्ते उपविश्य तं प्रार्थयामास- "हे धनुर्धर, न छेतव्या शाखासौ यतः शाखायामस्यां निबध्दे नीडे मम शावकाः सुप्ताः |महता कष्टेन निर्मितमेतन्नीडं मया| मामनुग्रहीतुमर्हति भवान्|" तस्य वचनं श्रुत्वा करुणार्द्रहदयः अर्जुनः तमुवाच, "मा कातरो भव| न पीडयामि त्वां तव शावकान् वा|"

१. पूर्णवाक्येन उत्तरत। **०१**

अर्जुनः किम् अनुभवितुं निबिडारण्यं प्राविशत्?

२. प्रातिपदिकं लिखत। **०१**

१. मया २. महता

३. वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यम् असत्यम् इति लिखत। **०१**

सूर्यखगस्य प्रार्थना अर्जुनेन श्रुता|

४. माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत। **०१**

अर्जुनः विहारार्थं निबिडारण्यं जगाम|

५. गद्यांशात लङ्.लकारस्य क्रियापदं चित्वा लिखत। **०१**

६. कारकपरिचयं कुरुत। **०१**

मम शावकाः <u>नीडे</u> सुप्ताः |

आ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत। **०२**

उदये सविता रक्तो रक्तः चास्तमने तथा|
संपत्तौ च विपतौ च महतामेकरुपता||

क) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (२ तः १) **०१**

१. उदये सविता की दृशः?

२. कदा महतामेकरुपता?

ख) समानार्थकं शब्दं लिखत। **०१**

सविता = ------------------

२) पद्यांशं पठित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत। **०२**

ज्ञानतृष्णा गुरौ निष्ठा सदाध्ययनदक्षता|
एकाग्रता महत्वेच्छा विद्यार्थिगुणपञ्चकम्||